

Kirjallisuutta

Tuhat sivua tarinoita

Myytillisiä tarinoita. Toimittanut LAURI SIMONSUURI, kuvittanut ERKKI TUOMI. SKS:n toimituksia 229: 1. Helsinki 1947. 524 s. — *Kotiseudun tarinoita.* Toimittanut LAURI SIMONSUURI, kuvittanut VEIKKO VIONOJA. SKS:n toimituksia 229: 3. Helsinki 1951. 483 s.

Kansanrunouden julkaisemisella paitsi tutkijoille myös laajoille piireille tarkoitettuina kokoelmina ja valikoimina on maassamme vanhat ja vakiintuneet perinteet. Muinaisrunot ja loitsut tunnetaan hyvin vanhemman Sakari Topeliuksen, Elias Lönnrotin ja D. E. D. Europaeuksen ajoista lähtien. Satukokoelmia on olemassa useita: Eero Salmelainen julkaisi klassilliseksi muodostuneen neliosaisen teoksensa »Suomen kansan satuja ja tarinoita» jo vv. 1852—66. Uudenaikaisilla runomitoilla sepitetyt kansanlaulut sävelmään ovat tuttuja ties kuinka monista valikoimista. Kansanleikkijämme on julkaistu. Lönnrot itse toimitti kookkaat kokoelmat sananlaskuja ja arvoituksia: molemmista viimeksi mainituista kansanperinteen lajeista on aivan viime aikoihin saakka ilmestynyt uusia valikoimia. Niinkin suppeaan kansan kertomataidon alaan kuin legendoihin yleisöllä on ollut tilaisuus perehtyä. Tässä yhteydessä ei ole tarpeellista puhua sellaisista tieteellisistä aineskokoelmista kuin »Suomen kansan vanhat runot» tai »Suomen kansan muinaisia taikoja» ja »Suomen kansan sävelmiä».

Tämän vuoksi saattaisi helposti ihmetellä, minkä vuoksi sillä suunnattoman laajalla ja vielä tänä päivänä elinvoimaisella kansanperinteen ryhmällä, jota nimitetään *t a r i n o i k s i*, ei ole näissä julkaisuissa lainkaan edustusta — Salmelaisen »Suomen kansan saduissa ja tarinoissa» ei näet teoksen nimestä huolimatta ole yhtäkään tarinaa. Painettuina tarinoita on ilmestynyt vain muutamia ja aivan satunnaisesti: tunnetuimpia ovat eräät Sakari Topeliuksen »Maamme»-kirjaansa ottamat.

Tähän on kumminkin syynsä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon oli tosin jo 1800-luvun alkuvuosikymmeniltä lähtien saapunut muun aineksen joukossa myös tarinoita; vanhimmat muistiinpanot ovat peräisin 1700-luvulta; vuoteen 1900 mennessä tarinatoisintoja oli kertynyt jo yli 3000:n, ja niiden luku kasvoi jatkuvasti. Siitä huolimatta tarinoita oli erilaatuisten kansanperinnemuistiinpanojen satoihintuhansiin kohoavassa joukossa suhteellisen vähän, ja ne sitä paitsi olivat hautautuneita satuja taikakokoelmiin. Asiaintila johtui siitä, että tarinoihin erityisenä kansanperinteen lajina tutkimus meillä — enempää kuin juuri muuallakaan — ei kiinnittänyt huomiota, ja niiden kerääminen oli siten sattumanvaraista; niiden julkaisemista erillisenä kokoelmana ei tietysti ajateltukaan. Vallitsi jopa käsitys, jonka mukaan tarinat eivät varsinaisesti kuulukaan Suomen kansanperinteeseen.

Vasta niin myöhään kuin v. 1935 Kalevalan satavuotisriemujuhlan yhtey-

nessa ryhdyttiin Martti Haavion aloitteesta ja johdolla vakavasti ja järjestelmällisesti tiedustelemaan myös tarinoita. Tulos oli yllättävä. Keräys toi arkistoon kaikkiaan 133.500 numeroa erilaista kansantietoutta, ja tästä määrästä oli tarinoita kymmeniä tuhansia. Kun näin oli todettu suomalaisen tarinaperinteen elinvoimaisuus, keräystä ryhdyttiin jatkamaan julkaisemalla oppaita ja kyselykaavakkeita, muodostamalla asiamiesverkosto ja lähettämällä stipendiaatteja. Samanaikaisesti ryhdyttiin myös luetteloimaan arkistossa jo olevia ja sinne saapuvia tarinoita. Tuloksena on ollut tyyppikortisto, joka sisältää jo n. 100.000 tarinatoisintoa, vaikka kaikkia arkiston tarinoita ei vielä ole luetteloitu.

Kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimesta nyt on ryhdytty julkaisemaan laajaa, 15-osaiseksi suunniteltua teossarjaa, jonka tarkoituksena on yhtenäisen suunnitelman puitteissa esitellä mahdollisimman täydellisesti ja monipuolisesti sekä samalla mielenkiintoisessa muodossa Suomen kansan henkinen perintö, maamme rikkaan henkisen kansankulttuurin ilmiöiden koko määrätön runsaus, on varsin ymmärrettävää, että ensimmäisten joukkoon on valittu juuri tarinat. Maisteri Lauri Simonsuuren toimittamat tämän kirjoituksen alussa mainitut upeat, isokokoiset teokset esittelevät Suomen kansan tarinoiden maailman, edellinen ns. myyttilliset tarinat, jälkimmäinen ne, joita on tapana nimittää historiallisiksi ja paikallistarinoiksi.

Tarinat muodostavat erittäin mielenkiintoisen ryhmän kansanperinnettä. Niille on ominaista, että vaikka ne muun kansanrunouden tapaan säännöllisesti ovat aiheiltaan yleistä, kansainvälistä kulttuuriomaisuutta, laajoilla alueilla tunnettua kulkutavaraa, ne siitä huolimatta kullakin seudulla, jossa niitä kerrotaan, ovat kiinnittyneet tiettyihin paikkoihin ja tiettyihin henkilöihin: tarina haluaa puhua totta, ja siihen on uskottu.

Myytilliset tarinat ovat nousseet kansan uskomuksellisten käsitysten pohjalta; ne kertovat esittäjänsä ja kuulijainsa todellisena pitämästä yliluonnollisesta maailmasta, yliluonnollisista ilmiöistä ja yliluonnollisista olennoista. Noita olentoja ja ilmiöitä ei ole keksitty tarinoita varten; ne ovat olemassa kertojien uskomus-, tieto- ja kokemuspöydissä; tarina kertoo vain tietyn kohtausten niiden toiminnasta. Tarinat eivät kumminkaan sellaisinaan kuvasta kansanuskoa, ne ovat nekin kertomataidetta, kuten sadut, ja niiden levineisyysalue saattaa ulottua yli seutujen, joiden varsinaiset uskomukset suuresti vaihtelevat. Myyttillisiin tarinoihin liittyvät läheisesti yksilöllisluonteiset ns. memoraatit, joilla ei ole sellaista valmista, kiteytynyttä muotoa kuin tarinoilla ja jotka ovat kertojan oman uskon ja hänen paikkakuntansa perinteen hedelmöittämiä.

Tarinain toiseen suureen pääryhmään, historiallisiin ja paikallistarinoihin, ei tarvitse sisältyä mitään yliluonnollista; ne ovat määrätyypeiksi muodostuneita kertomuksia todellisina pidetyistä menneen ajan tapahtumista ja henkilöistä. Niitä tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että kansantraditio historian lähteenä on erittäin epäluotettava. Historiallisten ja paikallistarainain laita on kuten myyttillistenkin tarinain: kerrotaan tapahtumista, jotka ovat sattuneet siellä ja siellä silloin ja silloin ja joiden sankarina on tietty, nimeltä mainittu henkilö. Todellisena kiinnekohtana saattaa kuitenkin olla vain pieni asian ydin, sotatapahtuma, merkkimies, joka aikojen kuluessa on muuttunut tarunomaiseksi ja jonka ympärille on kietoutunut kan-

sainvälistä kulkutarinastoa, myös runsaasti myyttillisiä piirteitä sisältävää. Myyttillisen sekä historiallisen ja paikallistarinan raja onkin monesti sangen epäselvä.

Tarinaimme erikoistuntijan, kansanrunousarkiston tarinatyyppikortistojen järjestäjän perusteellisen asiantuntevasti toimittamat ja sadastatuhannesta toisinnosta huolellisesti valikoimat teokset antavat varsin täydellisen kuvan Suomen kansan tarinain kiehtovasta, salaperäisestä, drastisia tapahtumia täynnä olevasta, usein voimallisen karmeasta maailmasta. Niiden lähes kahtatuhatta tarinaa ei käy tässä esitteleminen edes pääpiirtein, niin monimuotoisina elävät niiden sivuilla nuo vanhat tosikertomukset.

Myyttillisissä tarinoissa kansa kertoo enteistä, kummituksista, vainajista, hiidenväestä, menninkäisistä, noidista, trulleista, paholaisista, vaihdokkaista, kodinhaltijoista, tontuista, parasta, pirityksestä, vedenemännästä, näkistä, metsänhaltijasta, metsänneidosta, vuorenpaikoista, maahisista, lintukotolaisista, aarteista, käärmeistä, jättiläisistä, hiisistä, kalevanpojista ja miltei lukemattomista muista oudoista, monesti kammottavista olennoista ja ilmiöistä, jotka ovat vallinneet kansan mielikuvitusta. On mielenkiintoista todeta, että pelkän kerronnallisen tarkoituserän ohella näillä tarinoilla sangen usein on tietty pedagoginen funktio: niitä on kerrottu varotukseksi tai opetuksiksi esimerkkeinä siitä, miten saattaa käydä, jos esim. tekee pyhänä työtä, pelaa korttia, siirtää rajapyykin, hankkii omaisuutta väärydellä.

Historialliset ja paikallistarinat, joihin tutustumme »Kotiseudun tarinoista», kohottavat lukijan nähtäviin Suomen tarinahistorian. Ne kertovat lappalaisten liikkumisesta etelän mailla, asutuksen synnystä ja vanhoista rajariidoista, miten paikat ovat saaneet nimensä, uhrikivistä, uhrilähteistä ja uhripuista, piispa Henrikistä ja Lallista, kirkkojen rakentamisesta ja kirkonpaikkojen määräämisestä, entisaikojen elämäntavoista ja elinkeinoista, herroista ja taksvärkkäreistä, nälkävuosista, rangaistuksista, maanalaisista käytävistä, aarrelöydöistä, mainittavista talonpoikaisista miehistä, suurvarkaista ja rosvoista, voimamiehistä, herroista, kuninkaista ja keisareista, vainolaisten liikkumisesta. Sotatarinat, jotka muodostavat kokonaisen vainolaiseepoksen, ovat järkyttävää luettavaa.

Kun kirjoihin on valittu kunkin tarinatyyppin toisinnosta parhaat ja edustavimmat — valinnan varaa on kyllä ollut —, tulos on muodostunut myös niin sanoakseni kirjallis-taiteelliselta tasoltaan korkeaksi. Ytimekkäässä, dramaattisessa, selkeän yksinkertaisessa tyyliinsään useat tarinoista ovat pienoiskertomataiteen mestarinäytteitä — mutta niitä ovatkin hioneet vuosisadat.

Näitä tarinakirjoja ei ole pidettävä yksinomaan suurta yleisöä varten laadittuina valikoimina, vaikka tämä on niiden päätarkoitus; niiden merkitys tutkimuksenkin apuneuvoina on huomattava, sillä sen julkaisusarjan periaatteiden mukaan, johon ne kuuluvat, niiden toimitustapa on ollut tieteellinen. Julkaistavaksi on pyritty valikoimaan mikäli mahdollista ainakin yksi toisinto jokaisesta Suomessa tavattavasta tarinatyyppistä, ja tällä tavoin teoksista on muodostunut eräänlainen tyyppi luettelo, josta tutkija saa vaivattoman yleiskatsauksen tarinastoomme ja joka on tarpeen vaatima ainakin, kunnes joskus saadaan aikaan perusteellinen tarinaluettelo tai »Suomen kansan vanhojen runojen» tapainen täydellinen tieteellinen tarinajulkaisu. Toimittajan suorittamat korjaukset ja tasoitukset ovat olleet hyvin varovaisia ja kohdistuneet

yksinomaan muistiinpanojen kieliasuun. Teokset on myös varustettu täydellisillä lähdeviittauksilla, ja kummassakin on julkaisijan kirjoittama laaja johdanto, joissa esitellään mm. tarinain keräyksen vaiheita ja tarinaperinteen elämää.

Teosten ulkoasu on upea ja edustava. Erikoisen maininnan ansaitsee runsas kuvitus, joka »Myytillisissä tarinoissa» on Erkki Tuomen, »Kotiseudun tarinoissa» Veikko Vionojan käsialaa.

JOUKO HAUTALA